

BAROKNI PUTOPIS JAKETE PALMOTIĆA²

Putopisni spjev Jakete Palmotića kojim je prikazao vlastito putovanje u ulozi poklisara harača po tzv. Dubrovačkom putu, međunarodnoj komunikaciji od Dubrovnika preko Trebinja do Foče, te priključenjem na Carigradski put kojim su poklisari stizali do Jedrena odnosno prosljeđivali naprijed prema Istanbulu, unio je u hrvatsku književnost prostor europskog „istočnog pitanja”. Palmotić je prvi pisac koji obrađuje područje istočno od domicilnog prostora, prvi koji ga je u hrvatskoj književnosti, još prije 350 godina geografski i topografski predočio i književno uobličio u znaku etničke i vjerske snošljivosti, premda će, što je i razumljivo, njegova narativna obrada turskih ucjenjivanja, u uvjetima neizvjesnosti i straha ne samo za vlastiti život, nego i za opstanak Republike, iskazati veliko nezadovoljstvo prema islamu. Interkulturalno sučeljavanje i doživljaj neobičnih geografskih područja kojima je prolazio bila su Palmotiću idealan povod da zaroni i u područje fikcije i na taj način proširi spjev novim epizodama i neočekivanim događajima.

Iako je prostor istočnog Balkana doživljen pod dojmom nemalog duševnog pritiska, u otežavajućim fizičkim okolnostima, Palmotićev uradak istovremeno je i kulturološki i literarni doprinos hrvatskoj književnosti. Okarakteriziran kao barokni ep određen je nizom sadržajnih elemenata među kojima je jedna od najvažnijih onaj u kojem se prikazuje njegovo i Bunićevo putovanje s haračem. Palmotićev barokni retorički aparat oslanja se na antitezu kršćanstva i islama, koju koristi i njegov književni uzor i politički istomišljenik, sorbonez Ivan Gundulić, ali se Palmotićev književni doživljaj iscrpljuje, prije svega, u posve ozbiljnoj ulozi putnika, diplomata i putopisca na patriotskom zadatku koji je morao izvršiti ne mareći za cijenu vlastitog života. Palmotićevo putovanje ne odvija se kao avantura znatiželjnika u smislu traženja razbibrige i rasonode te užitaka u panoramama strmih i neprohodnih gorskih klanaca, brzih rijeka i planinskih jezera. Ono se ne iščitava samo kroz opise mjesta, vremenskih okolnosti, osoba i stvari, nego i kao prvorazredni psihološki dokument o tome kako je to nositi se s kriznom situacijom

¹ stanislava.stojan@du.t-com.hr

² Drugi deo studije S. Stojan biće objavljen u narednom broju časopisa „Philologia Mediana“.

državnom diplomatu u različitim stupnjevima njezina identiteta. Turska odgađanja bila su stalna prijetnja njegovoj emocionalnoj stabilnosti. Vlastita duševna stanja koja razotkriva u spjevu daju naslutiti da je Palmotić stalno imao u svijesti kako plovi rubom neuspjeha. Putopisnim stihovima otkriva što mu znači emocionalno pouzdanje, pokazujući istodobno i emocionalnu odgovornost za sve u čije ime i za čije razloge obavlja delikatnu i opasnu diplomatsku zadaću i provjeravajući valjanost svojih diplomatskih instinkata koji stimuliraju njegovu pjesničku imaginaciju. Komunikacijska usmjerenost Palmotićeva putopisa ostavlja dojam javne ispovijedi koja funkcionira kao posebna kategorija književnopovijesne retorike. Ona je realizirana tek desetak godina nakon iskustva njegova trećeg poklisarskog putovanja u formi spjeva od dvadeset pjevanja, od kojih je posljednje dvadeseto pjevanje ostalo nedovršeno.

Ključne riječi: Dubrovnik, velika trešnja, Jaketa Palmotić, poklisari harača, barokni ep, putopis, autobiografija

Uvod

Barokni ep Jakete Palmotića *Dubrovnik ponovljen* unio je u hrvatsku književnost prostor europskog „istočnog pitanja”. Palmotić je prvi pisac koji obrađuje područje istočno od domicilnog prostora, prvi koji ga je u hrvatskoj književnosti, još prije 350 godina geografski i topografski predočio i književno uobličio u znaku etničke i vjerske snošljivosti, premda će, što je i razumljivo, njegova narativna obrada turskih ucjenjivanja, u uvjetima nezvjesnosti i straha ne samo za vlastiti život, nego i za opstanak Republike, iskazati veliko nezadovoljstvo prema islamu. *Dubrovnik ponovljen* određen je nizom sadržajnih elemenata među kojima je, uz ustrajno diplomatsko nastojanje da se riješi politička kriza Dubrovačke Republike kao tributara Osmanlijske države, jedan od najvažnijih Palmotićev putopis u kojem je prikazano dugotrajno iscrpljujuće putovanje dvojice poklisara harača: Jakete Palmotića i njegova mlađeg pratioca Nikolice Bunića. Palmotićev se barokni retorički aparat oslanja na antitezu kršćanstva i islama, koju koristi i njegov književni uzor i politički istomišljenik, sorbonez Ivan Gundulić, ali je u ovom opsežnom spjevu naglasak ponajprije na patriotskoj zadaći pjesnika u ulozi diplomata i njegovoj želji da se diplomatskim posredovanjem sačuva Dubrovačka Republika kao slobodna država kako bi njezine institucije nesmetano funkcionirale, omogućivši da se u što kraćem roku podigne potresom uništeni i demografski opustošeni grad. Palmotić putopisac proniče u prostor kroz koji putuje doživljavajući ga kroz njegove svjetovne i vjerske običaje, preko načina komunikacije i organizacije života, graditeljske prakse, kroz tragove

povijesti, tradiciju i usmenu predaju. Interkulturalno sučeljavanje i iskustvo neobičnih geografskih područja kojima je prolazio bili su Palmotiću idealan povod da zaroni i u područje fikcije i na taj način proširi spjev novim epizodama i neočekivanim događajima. Palmotićevo putovanje ne odvija se kao avantura znatiželjnika u smislu traženja razbibrige i rasonode te užitaka u panoramama strmih i neprohodnih gorskih klanaca, plahih rijeka i planinskih jezera. Palmotić se našao u nadasve ozbiljnoj ulozi putnika, diplomata i putopisca, svijestan da je na njemu odgovornost jedne od najzahtjevnijih patriotskih zadaća koju je iznjedrila najteža politička kriza u kojoj se Dubrovačka Republika našla tijekom svoje dugovječnosti. Prostor istočnog Balkana doživljen je stoga u Palmotićevo putopisu pod dojmom nemalog duševnog pritiska, u otežavajućim fizičkim okolnostima u kojima je glavni lik i pjesnik u istoj osobi pripravljen izvršiti namijenjeni mu zadatak čak i pod cijenu vlastitog života.

Zanimljivo je da Palmotićevo djelo nije nastalo u vremenu tih strašnih iskušenja neizvjesnosti i trpljenja nego više godina kasnije, u relativnoj sigurnosti njegova skromnog obiteljskog okruženja u Dubrovniku. Podsjetnik za obiman stvaralački književni posao u koji se upustio, vjerojatno mu je bio pri ruci budući da je Dubrovačkoj vladi redovito slao iscrpna izvješća sa svog pohoda. Ona su sadržavala i najmanji detalj koji je mogao biti važan u datim okolnostima, jer je aristokratska vlada Dubrovačke Republike zahtjevala da bude o svemu podrobno informirana. No, bez obzira na taj materijal koji je imao na raspolaganju, Palmotiću su bile neophodne i brojne fikcijske pojedinosti koje je unio u spjev, da bi razbio monotoniju dokumentarističkog pristupa, kao plod svojih knjiških saznanja ili pak iz usmene tradicije s kojom se susretao i na putovanjima, kao i u domaćem dubrovačkom okruženju.

Desetak godina nakon autentičnog iskustva putovanja po istočnim zemljama pod turskom vlašću, Palmotić svoje doživljaje dozivlje iz dokumentarističkih zapisa i sjećanja i pretvara ih u književno djelo uobličivši stihovima, među ostalim, svoje putovanje u ulozi poklisara harača po tzv. Dubrovačkom putu, međunarodnoj komunikaciji od Dubrovnika preko Trebinja do Foče, te priključenjem na Carigradski put kojim su poklisari stizali do Jedrena odnosno prosljeđivali naprijed prema Istanbulu.

Politička i književna biografija Jaketa Palmotića

Jakov (Jaketa) Palmota (1616-1680), s nadimkom Dionorić (po baki Dionori Menze), sin je jedinac pjesnika, kneza Ivana (oko 1569-1647) i Krile Gozze (*oko 1581). Bratić je diplomata i vojnog zapovjednika Marina Nikolinoz Gozze-Kuničić (oko 1628-1687), jednog od najzaslužnijih dubrovačkih

plemića u razdoblju nakon katastrofalnog potresa 1667. godine. Oženio se prvi put oko 1660. godine s pripadnicom obitelji Pozza, koja je zajedno s četvero njegove djece našla smrt pod ruševinama 6. travnja 1667. godine. Oženio se drugi put 1. svibnja 1669. godine Jelom Marinovom Sorgo (oko 1637-1709), sestrom vjerskog pisca, benediktinca Bernarda Marinovog Sorgo (oko 1651-1719) i poslanika i vojnog zapovjednika, kneza Orsata (oko 1649-1712), a udovicom Orsata Matovog Gondola (oko 1625-1667), koji je također stradao u potresu. S njome nije imao djece pa se sorboneška *casata* Dionorića ugasila Jeleninom smrću 1709. godine (ĆOSIĆ, VEKARIĆ 2005:187).³

U Veliko vijeće primljen je 1643. godine. Prvi put je poklisar harača bio 1657. godine s Marinom Nikolinim Cervom koji je bio stariji poklisar. Poslanstvo je bilo uspješno o čemu svjedoči sultanovo pismo Dubrovačkoj Republici u formi fermama, kojim potvrđuje da su poklisari izvršili poslanstvo i predali harač (MIOVIĆ 2003:76). U siječnju 1665. otišao je zajedno s Marinom Franovim Bona u diplomatsku misiju u Osmansko Carstvo, ovaj put Palmotić kao stariji poklisar, i zadržao se, zbog pogoršanih vanjskopolitičkih okolnosti, dulje od dvije godine. Putovanje u Istanbul teško je podnio ozbiljno se razboljevši (MIOVIĆ 2003:44). Povišena tjelesna temperature i slabost toliko su ga iscrpljivali da nije imao snage caru, koji je neprestano bio u lovu, predati harač. U međuvremenu se razbolio i njegov pratilac Bona koji je preminuo krajem listopada 1665. godine. Premda oslabljen dugotrajnom bolešću, Palmotić je uspio predati caru harač i obaviti različite Republici važne poslove u Carigradu u osjetljivom razdoblju trajanja Kandijskog rata između Turske i Venecije. Palmotić nije ni slutio da ga čeka još mnogo dramatičniji povratak u domovinu. Vijest o razornom potresu u Dubrovniku zatekla ga je u Foči na povratku kući. Pod ruševinama vlastite kuće u Dubrovniku su našli smrt njegova supruga i četvero djece. Već u rujnu 1667. Jaketa je s Nikolicom Bonom kao poklisarski par ponovno morao, protivno vlastitoj volji, u diplomatsku misiju u Osmansko Carstvo. Obojica izabranih poklisara najprije su odbili dodijeljenu im dužnost, ali su na kraju bili prisiljeni da je prihvate, jer je tako odlučilo Vijeće a radilo se o odsudnim trenucima sudbine njihove domovine. Posve je razumljivo da je Palmotić nakon dva odrađena poslanstva (u prvom se poslanstvu zbog osjetljivih političkih prilika zadržao dvije godine, a iz drugog poslanstva, u kojem se zadržao također pune dvije godine, vratio se samo dva mjeseca ranije našavši srušenu kuću u kojoj su izgubili živote svi članovi njegove uže obitelji), odbio otići na treće putovanje s haračem. Nikolica Bona, međutim, već je dvije godine ranije također odbio poslanstvo

³ Podatak o Palmotićevu rođenju 1616. godine ustupio mi je povijesni demograf Nenad Vekarić, kao i podatke rođenja i smrti članova njegove obitelji, rođaka i staleških drugova. Do sada se uglavnom držalo 1623. kao godinu Palmotićeva rođenja, određenu prema njegovu ulasku u Veliko vijeće.

koje mu je bilo ponuđeno po prvi put. Putovanje u poklisarskom dvojcu s Jaketom Palmotićem početkom rujna 1667. godine bio je primoran prihvatiti kao nezaobilaznu patriotsku zadaću, jer odbijanje nošenja harača sultanu u tom povijesnom trenutku nije uopće bilo moguće kao opcija (MIOVIĆ 2003: 146). Jaketa Palmotić i Nikolica Bunić, premda su pripadali različitim stranama politički podijeljenog Velikog vijeća (Palmotić je bio sorbonez, kao i Ivan Gundulić, a Bunić salamankez, kao i Stjepan Gradić, istaknut u obnovi Dubrovnika), premda nisu bili ni ista generacija (Palmotić je stariji oko 19 godina), niti su imali slične obiteljske situacije (Palmotić je nakon obiteljske tragedije, pronašao sreću u zarukama s udovicom Jelenom Sorgo, dok je Bunić bio samac, ali izuzetno povezan s obitelji starijeg brata Serafina), dijelili su snažni osjećaj domovinske odgovornosti i poslušnosti izvršnim tijelima Vlade, pripadnosti dubrovačkom vlasteoskom staležu i jednu posve izuzetnu moralno-etičku kršćansku koncepciju (ĆOSIĆ, VEKARIĆ 2005:68-81).

Krajem listopada došli su u Jedrene i predali poklon Kara-Mustafi, manji od njegovih očekivanja, koji im je zbog toga uskratio pravo sjedanja što je značilo izravnu povredu njihova diplomatskog i osobnog integriteta (MIOVIĆ 2003:144). Nekoliko dana kasnije, u Eski Sagari, u okolici Jedrena, gdje je sultan lovio, Jaketa je u sultanovu šatoru izrekao veličanstveni govor, znalački sročeni, koji je potresao sultana Mehmeda IV. do te mjere da se bio voljan odreći traženja nerazumno velikog poreznog nameta koji bi posve slomio elementarnom nepogodom i dugom krizom već poprilično uništeni i ranjeni Dubrovnik.⁴ Premda su se poklisari u svojim govorima pred turskim velikodostojnicima na Porti držali ustaljene forme, originalni govor Jakete Palmotića predstavlja ne samo njegovu osobitu govorničku vještinu, nego je izuzetan primjer političkog govorništva i Palmotićeve osobne duhovnosti, njegovih temeljnih znanja i životnih ideala.

Godine 1671. i 1674. Jaketa Palmotić bio je dubrovački knez. Poslanik je u pape Aleksandra VII. u Rimu, kamo je 1674. poslan kako bi ishodio da se iz Dubrovnika makne promletački nastrojeni nadbiskup Francesco Perotto, potom i 1677. kod pape Inocenta XI. da bi zatražio pomoć zbog turskih prijetnji i mletačkih zahtjeva (KAZNAČIĆ 1883:156-157).

Autor je spjeva *Dubrovnik ponovljen* od 20 pjevanja od kojih je 20. ostalo nedovršeno. Piščeva je intencija bila opjevati kako je grad razorila trešnja i kako se iz ruševina, na istom mjestu, počeo obnavljati Dubrovnik. No, prije svega, u tom baroknom epu autor je želio do pojedinosti progovoriti o diplomatskim radnjama koje je poduzeo kao poklisar on, Jaketa Palmotić odnosno Jakmir, glavni junak spjeva, uz pomoć mlađeg poklisara Nikolice Bunića, da

⁴ Govor koji je Jaketa Palmota 20. studenog 1667. izrekao pred turskim sultanom Mehmedom IV., u cijelosti je objavio: Medo Pucić, »Spomenik stari.« *Slovinac* 2/7 (1879): 109-110. Istaknula V. Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istambulu*: 144-148.

bi odvrtili osmanlijske vlasti od njihova neumjerena traženja 300 vrećica zlatnika na ime navodno izumrlih dubrovačkih obitelji. Palmotić se u epu pojavljuje kao onaj koji osmišljava diplomatske diskurse, planira pregovore i predviđa turske smicalice, jednom riječju on je glavni pregovarač, dok je mladi Bunić njegova psihološka potpora, te kao očevidac potresa u Dubrovniku izvješćuje Turke o pojedinostima te tragedije. Palmotić piše s odmakom od deset godina, pa je sve o čemu se govori u spjevu povijest za njega kao pisca, ali za čitatelje je to prikazano kao perspektiva sadašnjeg trenutka. Spjev ima sretan završetak (premda je nezavršen, jer je pisca u tom poslu pretekla smrt), jer su poklisari postigli cilj i na vrijeme zaustavili najtežu postpotresnu diplomatsku krizu Dubrovnika, premda je Palmotićev poklisarski poduhvat bio samo jedna od etapa duge i mučne borbe u kojoj će Nikolica Bunić, u novom poslanstvu, zatvoren u tamnici i izmučen bolešću, i zaglaviti. Spjev je pisan u domoljubnom zanosu i smjernoj pobožnosti evocirajući transcendentalu zbilju i otkrivajući tendencije barokne epike kao što su kršćanska retorika i afinitet za deskriptivno, elegijsko i patetično. Kao čovjek baroka autor iskazuje iskreno i duboko proživljeno domoljublje i meditativnu religioznost. Odnos književnosti i zbilje problematizira na taj način što zbilju želi približiti svom religijskom idealu (PAVLIČIĆ 1988:65). Glavni junak je sam pjesnik Jaketa Palmotić – Jakmir koji je, kako to donosi u svom spjevu, na povratku iz Carigrada u Grad našao srušenu kuću i mrtvu obitelj baš onog dana kad su bili iskopani iz ruševina.⁵ Osim dramatičnog prikaza posljedica trešnje u Dubrovniku, te pjesnikove osobne tragedije, Palmotić je opjevao putovanje s haračem, teškoće dubrovačkog poslanstva u Carigradu, te zaključio spjev naznakama obnove grada u koju je unio optimizam i novu nadu. Spjev je prvi put izdan, zahvaljujući Stjepanu Skurli, tek 1878. godine (PALMOTIĆ 1878).⁶ Istom prilikom izdana je i tragedija *Didone*, koja predstavlja uprizorenje četvrtog pjevanja Vergilijeve Eneide.⁷ Osim ova dva djela, Palmotić je, koliko nam je poznato, napisao tri pohvalne pjesme Juniju Palmotiću (1607-1657), dvije na hrvatskom i jednu na talijanskom jeziku, objavljene u Rimu 1670. godine u izdanju *Kristijade* Junija Palmotića (PALMOTIĆ 1670).

⁵ Za pretpostaviti je da je Palmotić po dolasku u Grad sam organizirao raščišćavanje ruševina kuće te uz pomoć velikog broja radnika koje je trebalo uključiti u taj teški i opasni posao, došao do zatrpanih tijela članova svoje obitelji.

⁶ Pretisak ovog izdanja objavio je Johannes Holthusen u Münchenu 1974. godine s vlastitim predgovorom.

⁷ Palmotićevu *Didonu* u melodramskom europskom kontekstu obrađuje knjiga Hrvojke Mihanović Salopek i Vinicija Lupisa, *Željezni duh: Prinosa Jaketa Palmotića Dionorića hrvatskoj književnoj baštini*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Dubrovnik, Zagreb-Dubrovnik 2010.

Barokni ep Jakete Palmotića

Dubrovnik ponovljen Jakete Palmotića žanrovski pripada baroknom epu po svojoj strukturi, po uporabi figura i tropa, po funkciji retoričkih elemenata u razvoju epske radnje, kao i prema kompoziciji pojedinih sadržajnih aspekata epa (FALIŠEVAC 1988: 250). Ep sadržava priču, s jasnom pripovjednom i opisnom perspektivom, nadasve važnu za život i opstanak zajednice u kojoj je nastala, dakle za Dubrovnik (FALIŠEVAC 1999:119). Retorika narativnog je glavna snaga Palmotićeve epa. On je glas od kojeg čujemo priču, tj. posredovanu zbilju. On daje crtu osobnosti cijeloj naraciji. Palmotić je najvećim dijelom proživio dramatične trenutke o kojima pripovijeda, dok o onima kojima nije osobno nazočio, a spominje ih, ima pouzdane i detaljne informacije. Palmotić je književnik i dobar retoričar, pa se s obzirom na tu činjenicu uvijek možemo pitati do koje je granice narator dokumentaristički pouzdan, koliko se literarnosti „potkralo” u prikaz zbiljskih događaja odnosno koliko je zbilja definirala književnu dimenziju Palmotićeve epa (PORTER ABBOTT 2002: 65). Povjesničari književnosti do sada su uvijek „presuđivali” Palmotiću pjesniku, umanjujući mu poetske dosege na račun prepoznate zbilje u dijelovima spjeva u kojima govori o postpotresnoj situaciji u Dubrovniku ili o diplomatskim naporima da se udobrovolje turski velikodostojnici. Fikcionalno je u Palmotića najprisutnije upravo kad su posrijedi putnički motivi (DUDA 1998: 140). Pjesnik je, naime, itekako bio svijestan nužnosti neumornog izmišljanja događajnih epizoda i ceremonijalnih fabularnih linija da bi njegova spisateljska avantura doista nalikovala baroknom epu (WARNKE 1972:165). Fikciju je vrlo glatko mogao uklopiti u prikaze pojedinih etapa dugog i opasnog vlastitog poklisarskog putovanja, kao i prikaze drugih putovanja koja su uključena u njegov spjev, kao što je ono Marina Gozze koji je s delikatnim zadatkom putovao u Sarajevo, potom u Konavle, kao što je dramatična avantura putovanja morem koju su iskusile dubrovačke redovnice, što je također, ušlo u sadržaj Palmotićeve spjeva.

U službenom izvješću koje je Palmotić poslao vladi Republike 2. veljače 1669. godine, njegov prikaz poklisarskog putovanja s haračem, koji je opisan i u *Dubrovniku ponovljenom*, prilično je sažet. Palmotić je u njemu pojasnio da nije na putu bilo važnijih događaja o kojima bi bilo nužno izvijestiti, pa je stoga izostavio sve za vladu nezanimljive pojedinosti s tog pedesetdnevnog putovanja (RADONIĆ 1939: 773-835).⁸ Dakako, napisao je razloge kašnjenja, jer to za Vladu nije bila nevažna informacija zbog povećanih troškova koji su bili nužna posljedica deset dana produljenog putovanja. Do toga je došlo,

⁸ Putovanje koje su prošli poklisari Palmotić i Bunić obično je trajalo između trideset i četrdeset dana.

kako ističe Palmotić u objašnjenju Senatu, zbog nestašice konja u Novom Pazaru i u Sofiji, tako da su na odredište stigli 28. listopada 1667. godine. Obveza je bila poklisara i svih diplomata Dubrovačke Republike kojima je povjerena neka misija da tijekom nje, kao i po njezinu završetku podnesu izvještaj u kojemu se na neposredan način opisuju i priroda i ljudi, doživljaji i zbivanja na putu, što je daje osobitu vrijednost tim izvješćima (ŠUNDRICA 2008: 73). Palmotićevo i Bunićevo poslanstvo odvijalo se u osobitim okolnostima, pod težinom događaja postpotresnog razdoblja u srušenom gradu, ali i diplomatske krize u kojoj su se našli njihovi politički odnosi s Turskom. Palmotićeva izvješća koja piše svojoj vladi kao stariji i iskusniji diplomat poklisarskog dvojca Palmotić Bunić, puna su njegovih opservacija, opisa, portreta i različitih baroknih stilskih figura otkrivajući se kao književnik i u koži diplomata (RADONIĆ 1939: 773-835).⁹ Svakako, Bunićevo izvještavanje osmanskih velikodostojnika o drami potresa u Dubrovniku, iskazano u 13. pjevanju Palmotićeva spjeva u cijelosti posvećena toj temi, vrlo je opširan i do detalja ispričan slijed zbivanja, što podrazumijeva da ga je Palmotić ispunio ne samo Bunićevim opservacijama, nego ih je proširio svojim saznanjima iz drugih izvora, te vlastitom fikcijom, ali ispričani kao svjedočanstvo očevidca imaju status epske vjerodostojnosti (DUKIĆ 2004: 146-150). Sam Bunić je, naime, vrlo sažeto opisao potres u vlastitom epiliju na temu potresa *Feniče aliti srećno narečenje gradu Dubrovniku po trešnji*, koji je nastao godinu dana nakon tragedije upravo u vrijeme zajedničkog poslanstva s Jaketom Palmotićem (TATARIN 2004: 187-203).

Početak Palmotićeva epa smješten je, prema svim pravilima epske kompozicije, u epsku sadašnjost. Iz suvremenog trenutka, koji je udaljen desetak godina od vremenskog središta zbivanja o kojem želi pjevati epičar Jaketa Palmotić, kreće usmjereno zbivanje iz čijeg je sadržaja, koji poštuje vremensku perspektivu kazivanja i prostornu povezanost, gotovo posve izostavljeno tradicionalno pjesničko gradivo kao što je mitologija.¹⁰

Osnovna fabularna linija spjeva usmjerena je u pravcu pregovora dubrovačkih poklisara s turskim velikodostojnicima ne bi li izvukli Republiku iz do tada najteže političke krize u kojoj se našla. Pored toga, Palmotić integrira različite događaje koji su u svezi sa sigurnošću opstanka Dubrovačke Republike u glavnu fabularnu liniju svoga djela, i one kojima nazoči glavni lik i one o kojima saznanja dobija posredno, vjerojatno diplomatskom poštom ili

⁹ ASMM 17. st. sv. 1851, br. 1, br. 2, br. 2a, br. 3, br. 4, br. 5, sv. 1842, br. 3, br. 5, , br. 6, , br. 8 - 13, br.15.

¹⁰ Palmotić spominje dva mitološka ljubavna para: Orfeja i Euridiku koje povezuje s poriječjem Marice kojim putem prolaze poklisari i Parisa i Helenu za koju kaže da je "Srpkinjica". I jedna i druga asocijacija su Palmotićeve knjiške akvizicije, a nikako sjećanja s puta.

izravno od dubrovačkih kurira i raznih trgovaca. Opjevana je tako smotra turske vojske na sarajevskom polju, s muškim likovima pod punom ratnom spremom, po uzoru na Gundulićevu smotru vojske na Hoćimskom polju, kao i putovanje poklisara Marina Gozze Kuničića, inače prvog Palmotićevog rođaka po majci, da spriječi bosanskog pašu da povede sakupljenu vojsku u napad na Dubrovnik (ŠVELEC 1990: 183-199). Prikazani su dramatični događaji pljački i ubojstava po Konavlima te dubrovačka obrana Konavala. Palmotić pripovijeda i o dramatičnim događajima na moru koji su povezani uz plovidbu časnih sestara i dubrovačkog nadbiskupa u Anconu. Jednako tako, u fabularnu osnovu djela Palmotić iz fikcionalnog premješta u realnost svagdašnjice i tipično barokne eshatološke vizije raja i pakla (FALIŠEVAC 1988: 266).

U središtu kompozicije Palmotićeva epa je dugo i opasno putovanje poklisara s haračem koji nose turskom caru, te njihova uspješna diplomatska misija. Razvoj epske strukture određen je kronološkim slijedom. Tematski je ovaj ep podijeljen na tri zasebna svijeta epa: eshatološki, povijesno/suvremeni i fikcionalni (DUKIĆ 2004: 146-150). Kao kršćanski pokajnik Palmotić utvrđuje da je Dubrovnik dobio pravednu kaznu koju je zaslužio već odavno, pri čemu misli na neskromnost i raskalašenost njegovih stanovnika, kao i odavanje užicima i pretjeranoj konzumaciji luksuza, ali ga ipak smatra mjestom posebne Božje milosti i zaštite svetaca, osobito sv. Vlaha, zbog čega je pošteđen potpune propasti, što je posljedica činjenice da pjesnik stvara spjev ipak s priličnim vremenskim odmakom od kataklizmičnog događaja u kojem su najteže posljedice tragedije bile dijelom sanirane, a neizvjesnost života u srušenom gradu ustupila mjesto nadi u oporavak i obnovu (BRKOVIĆ 2009: 255-276). Kao ponosni dubrovački plemić Jaketa Palmotić u svom epu, u kojem je nizom sadržajnih elemenata prikazana borba za kršćanstvo, uzdiže Dubrovačku Republiku i njenu povijesnu ulogu, ali i predstavnike vlasti dubrovačke države, drugim riječima vlastelu, koja djeluje u skladu s općim dobrom, pravednošću i požrtvovnošću i koja će svojim znanjem i sposobnošću vladanja izvući grad i njegove stanovnike iz nevolje i bijede. Opravdava ih strahom koji je bio glavni razlog napuštanja Grada neposredno nakon udara trešnje, jer su se, prema njegovu mišljenju, dugim životom u dobrom stanju omekšali do te mjere da ih je tragedija zatekla psihološki i fizički nespremljene, no, ubrzo su se pribrali i vratili posramljeni i duboko svjesni da se „gradovi bez krvi ne napuštaju”.¹¹

Dio epske radnje odvija se u Dubrovniku. U tim dijelovima spjeva Palmotić govori o organizaciji vlasti i života u srušenom gradu što je bio

¹¹ Uzvišenom baroknom retorikom Palmotić opravdava naziv koji su nosili poklisari harača - orator, pokazujući da nije slučajno biran čak tri puta na tu tešku dužnost koju je uvijek dostojanstveno i uspješno odradio. O baroknoj retorici MORÁN, ANDRÉS-GALLEGO 1998: 139-177.

prvi korak ususret njegovoj obnovi. Prikazao je slikarski dojmljivo veliku svečanost obilježavanja zahvalnosti Bogu svih preživjelih u potresu, koja se odvijala 23. lipnja 1667. godine, uz ophod sa svetim moćima koje su tom prigodom pohranjene u dominikanskom samostanu.¹²

Poklisarsko putovanje u Dubrovniku ponovljenom

Palmotićeve *Dubrovnik ponovljen* nazivaju i putopisnim spjevom upravo zato što dobar dio ovog stihovanog djela govori o putovanjima.¹³ Razlog tome zasigurno leži u činjenici da je putovanje u različitim pojavnim oblicima jedna od najosnovnijih, narasprostranjenijih i najtrajnijih tema u književnosti (ČORALIĆ 1997: 104). Razumljivo je da je Palmotić dao posebnu pozornost prikazu vlastitog putovanja, zajedno s poklisarskim partnerom Nikolicom Bonom, i doživljajima koje su iskusili oni i njihova pratnja tijekom dugih pedeset dana probijanja kroz kamenjare i gorske klance, pustare i guste šume, doline i begove, pješke i na konjima, spavajući u šatoru, lošim svratištima ili domovima dubrovačkih trgovaca ili domorodaca koje su im oni gostoljubivo ustupali (BRATULIĆ, DAMJANOVIĆ 2005.) Zanimljivo je kako barokni epski pjesnik Jaketa Palmotić doživljava i pripovijeda svoje putovanje unutar granica žanra koji nije putopis, što sve uključuje i na što se sve oslanja Palmotićeve naratologija, kao i poticaji nastanku njegova putopisnog spjeva (DUDA 1998:33). Putopisni sadržaji koje je unio Palmotić preoblikovali su strogo normirani epski model s herojskim junacima u jednu ležerniju književnu vrstu (FALIŠEVAC 1997: 172-173).

Putovanju na osmanski dvor i putnim dogodovštinama i svojim opservacijama Palmotić je ispunio gotovo pet pjevanja svoga spjeva (dio 8. pjevanja, 9, 10, 11, 12 i dio 16. pjevanja) *Dubrovnik ponovljen*. Budući da spomenuta pjevanja pripadaju tipologiji personalnih putnih zapisa meditativne i literarne naravi sa smislom za raznolike sastavnice života, kao što su život ljudi, žene, povijest, etnologija, krajolik, hrana, svratišta, itd., u čiji narativni tijek autor upliće svoja kulturološka znanja, nesumnjivo možemo govoriti o književnom putopisu, iako se taj literarni žanr pojavljuje tek u hrvatskoj preporodnoj književnosti,

¹² O tome govori i epska pjesma Nikolice Bunića *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju*, nastala dva i pol mjeseca nakon potresa. (TATARIN 2004.: 183-185).

¹³ U trećem pjevanju opjevana je plovidba dubrovačkih dumana koje su potražile spas na drugoj obali Jadrana, nakon što je polovica njihovih drugarica izgignula u velikoj trešnji. U šestom i sedmom pjevanju dijelom je opisano putovanje na koje je vlada Dubrovačke Republike uputila plemića Marina Gozze Kuničića kako bi pregovarao sa srajevskim čehajom.

i to u proznom obliku (DUDA 1998). Palmotićeov odnos prema putovanju je realističan i dokumentaran, ali taj zbiljski svijet, vanjski koji vidi i unutrašnji koji ga u obliku neizvjesnosti i more uznemiruje i plaši, on predstavlja književnim sredstvima. Budući da je Palmotićeov putopis fragmentaran, impresionističan i sadržava, osim shematskih prikaza prostora, opise mjesta i vremena, portrete ljudi, folklorističke osobitosti, kao i doživljaje s puta, doima se mjestimično poput dnevničkih zapisa. Tome dojmu doprinosi i činjenično stanje, a to je Palmotićeova obveza kao poklisara (i to starijeg, onog na kojemu je glavna odgovornost misije donošenja harača osmanlijskom caru), da radi obavještanja vlade Dubrovačke Republike redovito bilježi sve pojedinosti putovanja, kao i vlastite opservacije na tom zahtjevnom putu, sve u okviru patriotskog zadatka koji mu je bio povjeren. Kao iskusan diplomat i pouzdani službenik Republike, Palmotić je, nema sumnje, to revno i izvršavao, o čemu svjedoče i brojna njegova pisma vladi Republike sačuvana u Državnom arhivu u Dubrovniku. Palmotić, međutim, nije svoj spjev zamislio kao dokumentaristički opis slijeda od jedne do druge točke njegova poklisarskog putovanja, jer je na taj način pisao izvještaje koje je slao Vladi u Dubrovnik. Palmotić ne piše ovaj spjev ni da svojim doživljajima na putu zabavi čitatelja. On je u jednom trenutku svog života odlučio čitatelju podastrijeti vanjskopolitičku situaciju u kojoj se našao Dubrovnik neposredno nakon potresa i ispričati svoju osobnu ulogu u toj situaciji kao predstavnik vlasti i diplomat, otkrivajući usput i svoju privatnu obiteljsku priču. Putopis ima svoj linearni razvoj koji nikad ne poprima formu izvještaja sa službenog puta, premda cilj tog neizvjesnog diplomatskog putovanja ima stalno autor pred očima.¹⁴ Prikazi topografije i vremenskih okolnosti, kao i geografska i kulturološka analiza prostora kojim poklisari putuju, važna su sastavnica njegova uradka. Različitim putnim doživljajima, koji nisu sastavnice njegova diplomatskog itinerera, Palmotić raspršuje neugodu koju stvara neizvjesnost cilja poklisarskog putovanja i stvara u svom putopisu jedan osobiti svijet ispunjen slikama i odjecima stranog prostora, ali i vlastitim domoljubnim refleksijama (LEERSEN 2009: 83-97). Njegov literarni diskurs je sistematičan i nudi aktivno sudjelovanje u piščevoj stvarnosti (BLUMENTHAL 1987: 41-67).

U osmom pjevanju, u kojem je opjevana priprava na put, poklisarska povorka kreće iz Bunićeve obitavališta (jer je Bunić mlađi predstavnik poklisarskog dvojca), pa se potom kreće prema Palmotićeovu mjestu stanovanja. Obojica žive u području grada izvan zidina koji se zove Konal (prema trasi vodovoda odnosno „konalu” koja je tu izgrađena još u prvoj polovici 15. stoljeća), jer neposredno nakon potresa unutar graskih zidina nije bilo uvjeta

¹⁴ Palmotić je tijekom puta ili neposredno nakon njega slao izvještaje dubrovačkoj vladi, ali oni nemaju obilježje putopisa, premda je očito da su pisani književničkom rukom. Izvještaje je prema izvornicima u arhivu Dubrovačke Republike objavio Jovan Radonić.

za život. Oba poklisara jašu na konjima, drže se ponosno i otmjeno, kako dolikuje službenim predstavnicima jedne slobodne države, a puk ih pozdravlja i srdačno ispraća jer je i svijesti običnoga puka bila jasna misao da na toj dvojici vlastelina leži odgovornost za spas države u najtežim njezinim trenucima. U nastavku pjevanja Palmotić informira o svom odlasku iz Dubrovnika, o protokolarnim pojedinostima povezanim uz odlazak poklisara harača iz Grada. Ritual odlaska poklisara iz Dubrovnika bio je strogo razdvojen na privatni oproštaj od obitelji, na ceremonijalni dio pred vlastima i brojnim gledateljstvom, i poslovni dio koji se odvijao u predjelu Ploče, gdje su nakon izlaska iz Grada nekoliko dana boravili poklisari kako bi se koncentrirali na primopredaju dokumenata i vrijednosti, te brojne naputke (LONZA 2009: 156-159). Odlazak poklisara iz Dubrovnika s haračem turskom caru prilično je dramatičan dio puta, jer je rastanak s domovinom i prijelaz preko granice značio početak svih nepredvidljivosti i opasnosti koje su poklisare i njihovu pratnju čekale na tom dugom putovanju (PAVLIČIĆ 2007: 10-11). O težini tog rastanka s Gradom svjedoči činjenica da je više puta književno uobličeni taj motiv, sa sličnim psihološkim opterećenjem (VOJNOVIĆ 1898: 203-247). Nakon nekoliko dana boravka u za tu namjenu posebno pripremljenoj kući, blagajnici državne blagajne uručili su poklisarima carski harač na tradicionalni ceremonijalni način. Dobili su i pratnju od dvije stotine naoružanih ljudi koje predvodi plemić Seko, kojem Palmotić ne govori puno ime. Riječ je Sekundu Jerolimovu Gozze (rođen oko 1627. u Dubrovniku, umro 1688. u Dubrovniku)¹⁵, koji je bio više godina vojni zapovjednik, a obnašao je i poklisarsku dužnost 1678/1679 godine¹⁶ (MIOVIĆ 2003: 256; LONZA 2009: 330), te dužnost izaslanika bosanskom paši u Sarajevo 1686. godine (SAMARDŽIĆ 1960: 354-356). Koristio se u diplomaciji „vještinom plakanja do karikaturnih razmjera (MIOVIĆ 2003: 160-166).

Palmotićev opis izlaska poklisara iz grada ima audiovizualni karakter, jer autor vodi računa o osjetljivoj recepciji čitatelja: Puške pucaju, bubnji bubnjaju, izvijaju se barjaci na vjetru, neizmjereno puno naroda sudjeluje na ispraćaju, karavana je svečano okićena „sakrafočima”, počasnim lampionima u kojima je bila upaljena luč, uz pjesmu kramara Stojana, dok je mnoštvo puka blagosivljalo i preporučivalo Bogu u molitvama poklisare i njihovu patriotsku misiju. Pjesma koju je otpjevao kramar nije intonirana samo za dobro raspoloženje na putu, nego je to i prilika da se pohvali dubrovačka aristokratska vlast i njezini predstavnici, a ujedno je ona i poticaj stanovnicima da što prije obnove grad, jer Palmotić ni u jednom trenutku ne zaboravlja na dostojanstvo vlasti koju obnaša i predstavlja:

¹⁵ Podatak iz privatne arhive Nenada Vekarića.

¹⁶ *DAP*, III/2: 975-977, 986-988, 993-995.

Mudra i znana tvâ gospoda
Svijetom vladat svijem umiju,
Višnja krepost svijes im poda,
Da sve znaju, da sve smiju
(PALMOTIĆ 1878: IX, 5941-5994).

Ta slava, koju kroz kramarevu pjesmu naglašava Palmotić, na posredan način je povezana i s dubrovačkim građanima, trgovcima i moreplovcima, sa svima onima koji su stoljećima podizali grad i uspjeli ga očuvati usred povijesnih nesigurnosti i preokreta (BOJOVIĆ 1980: 292-294). Potreba da se kaže kako su Dubrovčani dobro došli diljem svijeta, poznati po svojoj čestitosti, dobroj vjeri i časnom poslovanju utješno je zvučala i onima koji su u neizvjesnosti ostali čekati ishod događaja na carskom otomanskom dvoru, kao i poklisarima i njihovoj užoj pratnji koji su se osobno imali suočiti sa svim opasnostima kojima su hrlili ususret na neizvjesnom putovanju od kojeg nikakvo dobro nisu mogli očekivati.

Kategorija putopisnog subjekta definira samog pisca, način vlastitog predstavljanja, njegove perceptivne i diskurzivne sposobnosti. Jaketa Palmotić profilira se između tuge zbog odlaska, napuštanja voljene zaručnice i uzvišenog domovinskog cilja koji mu je povjeren i koji je trebao ispuniti po cijenu života. Putopisnu naraciju zasnovao je Palmotić na samom činu putovanju i njegovom događajnom slijedu, predočivši čitatelju svladavanje udaljenosti u prostoru, kao i boravke u različitim prenočištima i odmorištima, a svoju naraciju dopunjuje asocijacijama i usputnim saznanjima (KRAVAR 1980: 74).

Aktivno putovanje započinje devetim pjevanjem u kojem Palmotić pomno bilježi mjesta kroz koja poklisarska karavana s vojnom pratnjom prolazi ili se u njima zaustavlja, bilježi usputna zapažanja, događaje, susrete i sve to dopunjuje vlastitim razmišljanjima. Nakon prospavane noći na Brgatu Palmotić donosi kratki introduktivni prikaz zore koja se u „vjenčacu” bijelih ruža objavila iza gore (PALMOTIĆ 1878: V, 2480-2490) Osim prikaza početka dana u Palmotića opisi izvješćuju i o dolasku večernjeg odnosno noćnog vremena.

Poklisari napuštaju tlo Dubrovačke Republike, a s desna im ostaje plodna Župa, predio Republike koji poklisari promatraju jašući već turskim područjem:

...Lijepa Župa žrnjavica
koju paše more i kvasi
oko hridnijeh svijeh litica.
(PALMOTIĆ 1878: IX, 6006-6008.)

Ulazeći u turski teritorij u području Bjelindola, Palmotić se prisjeća gusara Omer age Begsadića, koji je mnogo puta opljačkao Dubrovčane, ali je

zaključio život na isti način kako ga je i živio, po carevu nalogu je smaknut. Glavom je gusar platio svoju bezobzirnou pohlepu. Nije slučajno ovo Palmotićevo podsjećanje. Stječe se dojam da njime održava hladnokrvnost itekako potrebnu u ispunjenju zahtjevne patriotske zadaće koja je bila pred njim. Vrlo česte asocijacije na temu različitih fenomena i susreta na putu u kojima se pronalaze tragova prisutnosti onoga što zaokuplja misao poklisara čine stalna mjesta Palmotićeva diskursa. (DUDA 1998: 13)

Kraj kojim prolaze nije nimalo idiličan:
...Idu naprijed i u gusti
Grm ulaze veće od luga,
Dublje grane gdje raspusti
Vrhu tijesna puta duga.
I plešući tud litice,
van najposlje izidoše.
(PALMOTIĆ 1878: IX, 6021-6026)

Palmotićev putni itinerarij nije puki dokument jedne kulture u očima druge, koji obuhvaća obavijesti o odabiru i slijedu putničkih postaja i konačišta, koji nabraja mostove i skele, prijelaze preko rijeka, planinskih lanaca i šumovitih nepreglednih klanaca, nego ima sva obilježja književne naracije. Palmotić književnim sredstvima oslikava to naporno i nepredvidljivo putovanje. Na samom njegovu početku ispriječio se pred poklisarima i pratnjom prolaz tijesnim putem preko kojeg su stabla ispreplela grane tako da se s njima treba boriti kako bi se osigurao prolaz preko litice na čijem kraju se nalazi rijeka Trebišnjica. Poklisari i njihova povorka prevezli su se preko rijeke Trebišnjice koja je bila prva vodena prepreka na putu iz Dubrovnika. Nakon toga došli su u mjesto Slano gdje su uobičajeno poklisari i njihovi pratioci prespavali, a sljedećeg jutra nastavljali put prema Ljubomiru i Bileći, projahavši kroz mjesta Crnicu, Gacko, Vrbu i Čemerno, te došli do brze rijeke Sutjeske koja teče dubokim ponorom.

Plaha rijeka gdje kraj striže
Po hridu se oreć` prijeku.
(PALMOTIĆ 1878: IX, 6043-6044)

Tu Palmotić spominje ljupko mjesto Tjentište koje ga se dojmilo svojim položajem uz rijeku Sutjesku. Poklisari i pratnja prelaze zatim planinu Luča da bi stigli do rijeke Drine koja je premoštena. U mjestu Foča rasprostriješe šatore u kojima su dvije noći zaredom prenoćili kako bi se od duga puta odmorili, a vojska koja ih je pratila vratila se otuda prema Dubrovniku, jer je nestalo izravne opasnosti od razbojnika i putnih presretača. Zanimljivo je da u cijelom spjevu ispunjenom dramatičnim iščekivanjem onoga što ih čeka na dvoru

turskog cara, Palmotić niti na jednom mjestu ne pokazuje strah zbog mogućih upada razbojnika što potvrđuje činjenicu da iskusan i dobro obaviješten putnik nije meta razbojnika, a dubrovački poklisari su to zasigurno bili. Poklisari pjevaju putem da im brže prođe vrijeme i da nadjačaju topot konja i žamor pratnje. Kad su se odmorili, krenuli su preko gorskih vrhova prema Čanićima, potom u Boljenice, pa nakon toga prelaze Kovačevu planinu. Palmotić se osvrće na nju kratkim opisom:

Vite jele gdje se ohole
i na desnu i na lijevu...
(PALMOTIĆ 1878: IX, 6043-6044)

Potom poklisari ulaze u naselja Pljevlje i Zvijezdu jašući uz rijeku Lim. Prošli su poklisari Prijepolje i ušli u Milošev grad. (ZIROJEVIĆ, VLAHOVIĆ 1987: 127-135). Većina carigradskih putnika spominje slavno Mileševo. Do njega su došli jašući strmom dolinom. Prethodno su, pripovijeda Palmotić, svratili u raških kaluđera. Palmotiću je to izgledalo kao divlje planinsko mjesto, istaknuvši da ga jedino ukrašava velika Bogorodičina crkva u kojoj se nalazi i grob sv. Save i nekolicine bosanskih vladara, što su netočne informacije koje Palmotić nije mogao dobiti na mjestu o kojem govori njegov putopis da je doista tamo i svratio. Tijelo sv. Save odnijeli su Turci sa spomenutog mjesta sedamdesetak godina ranije na Vračar i zapalili. Taj je podatak Palmotić pročitao u starijoj literaturi i unio ga u svoj putni itinerer. (ORBINI 1999:314). Jednako tako je knjiškoga podrijetla i njegov navod o grobovima bosanskih kraljeva i krunidbi kralja Stjepana Tvrtka o čemu u bilješci piše priređivač izdanja Stjepan Skurla (ZADRO 2005: 45-50). Kaluđeri su ih, ističe Palmotić lijepo primili, blagosloveli ih pjesmom, znajući otkuda dolaze i kamo putuju, ukazali im svoju crkvu te ih još počastili voćem koje su sami uzgojili.

Palmotić u spjevu ima dobru priču, što je preduvjet svake epike; njegova je naracija složena i prepletena brojnim interpolacijama i razmišljanjima, a zbiljska prostornost putovanja usložena fikcionalnim segmentima toga putovanja kako bi priča dobila na intenzitetu, a spjev na ozbiljnosti i dužini, kao što je to bio slučaj i u Gundulićevu *Osmanu* koji mu je bio književni uzor (ŠVELEC 1990: 189).

Put kojim prolaze dubrovački poklisari noseći harač turskom caru, ustaljena je ruta koju su nazivali Dubrovački drum. Vodi ih kroz Pljevlje, Zvijezdu, potom prelazi rijeku Lim, te kroz mjesto Prijepolje. U Nišu se putnici uključuju u Carigradski drum koji je povezivao Budim i Carigrad (MATKOVIĆ 1895: 84). Ova komunikacija opisana je više puta, čak stotinjak godina prije Jakete Palmotića i pritom su zabilježene zanimljive pojedinosti i zgode, kao i opasne dionice toga dugog iscrpljujućeg putovanja. Autori tih neknjiževnih zapisa uglavnom su bili diplomatski predstavnici svojih zemalja a ne književnici, pa

tako i njihovi zapisi nemaju obilježje literature. Riječ je o općenitim, krajnje sažetim podacima o mjestima proputovanja s boljim ili lošijim poznavanjem zemljopisa koji katkad sadrže i vrijedne zapise o stanovništvu, izgledu kuća i naselja, osobitostima krajobraza, osobama i povijesnim događajima. Putopisci se oslanjaju jedni na druge, preuzimaju tuđa zapažanja, pa je posve izvjesno da je neka preuzeo i Palmotić (ČORALIĆ 1997: 104). Uglavnom su to suhoparni itinereri s tek nešto popisa mjesta na putu (MATKOVIĆ 1887: 48-100). Najstariji opis putovanja po balkanskom poluotoku iz 16. stoljeća jest putopis prevoditelja latinskog jezika Benedikta Kuripešića iz 1530. godine. Kuripešić je prema vlastitim riječima napisao putni dnevnik, u kojem je protumačio svrhu svoga putovanja, svoju službu u poslanstvu u Carigrad i prigodu u kojoj je putopis napisan. Da bi mu vrijeme lakše protjecalo popisao je sva mjesta kroz koja je prošao, opisao običaje i vještine ljudi koji u tim krajevima žive, vrlo pomno, onako kako ih je vidio s imenima većih naselja, rijeka i planina. O prirodnim obilježjima krajeva kroz koje je prolazio nije zapisao ni riječi. Zanimala ga je etnografija, jezik, vjera i običaji. Kršćani u čijim su kućama spavali, tužili su se na odnos Turaka prema njima. Govorili su im da ih tuku, pa čak i žene i starije ljude i zabranjuju im javno primati poklone od drugih kršćana. Nove crkve ne smiju graditi a već postojeće im je zabranjeno popravljati. Mnogi prelaze na islam zbog lakšeg života (MATKOVIĆ 1881:141-233). U tom smislu zanimljiv je putopis historioografa Antuna Vrančića (1504-1573), kraljevskog namjesnika, svestrano obrazovanog putnika, koji putuje iz grada Budima 1553. godine u Jedrene (VRANČIĆ 2004: 119.145).

Palmotić, za razliku od spomenutih prethodnika putopisaca koji nemaju književnih poticaja, gaji dvojake osjećaje prema Turcima, što se može protumačiti njegovom delikatnom ulogom diplomatskog predstavnika Dubrovačke države koja je bila tributar Osmanskog carstva. Ističe, među ostalim, kako su Turci s poštovanjem i simpatijama dočekivali putem poklisare. Lamentirajući, međutim, o Kosovu polju i silnoj krvi koja se tu prolila, Turke će, međutim, nazvati „kleti Turci u nevjeri”. Svijestan da su mnoge ljudske sudbine pale u zaborav i da su mnogi biljezi o tome nestali kao da ih nikada nije ni bilo, Palmotić u maniri baroknih tužbalica također promišlja kratkoću ljudskoga života na Zemlji:

Kraljestva se satiraju,
Na skončanje vas svijet hrlj,
A čovjek je sam u vaju,
Er je stvoren da je umrli.
(PALMOTIĆ 1878: IX, 6253-6256)

Iz Mileševa poklisari, kako navodi Palmotić, krenuše u mjesto Štavanj, potom u Sjenice, pa onda u Rogatac, mjesto u kojem su susreli više dubrovačkih

trgovaca. Oni su došli iz Pazara sa stotinu naoružanih ljudi koje je predvodio hrabri Deli Vuk. U međuvremenu su se, naime, i u tom području pojavili razbojnici, pa su se Dubrovčani organizirali kako bi zaštitili svoje poklisare i spriječili da harač bude otet (iako se takva stvar nije nikad zbila u višestoljetnoj tradiciji prinošenja harača zahvaljujući upravo dobroj obaviještenosti Dubrovčana). Dolazak poklisara i njihove pratnje u Novi Pazar izveo je svu čeljad na livade i pred kuće. Svi su ih s radošću dočekali, Turci ih srdačno primili. U Pazaru su se poklisari s pratnjom zadržali puna tri dana, nagradili Deli Vuka i njegovu družinu, a zatim prosljedili za Banju i Rogozno, do mjesta gdje se sastaju rijeke Sitnica i Ibar. Ušli su u Kosovo polje, idući prema Vučetrnu i Mitrovici, prošli uz rijeku Lab. Na toj rijeci Palmotić oslikava impresivni kameni most. Gledajući ga pjesnik doziva u sjećanje predaju o starici koja je prokazala Miliša Obilića Turcima, nakon što im je on ubio cara (PANTIĆ 1978: 175-179). Palmotić je prvi pisac koji je spomenuvši kosovsku tragediju zapisao predaju o babi koja je Turcima dala savjet kako da ubiju Miloša i kojoj je Miloš zbog toga odgrizao nos (PANTIĆ 1978: 175-179). Prolazeći Kosovom, pjesnik je mogao proći mimo grobnice u kojoj je bila sahranjena sultanova utroba kad je on balzamiran i sahranjen u Jedrenima, što ga je vjerojatno potaknulo da o tome pjeva, ali je mogao do tog saznanja doći i od vodiča koji su ih pratili ili pak od prolaznika s kojima su se putem susreli.

Poklisari jašu u Svjetlje gdje ih čeka Bandur baša sa svojim četama s kojima su zajedno prošli kroz Kosovnicu u dolini i dojahali do Bijeje Crkve, pa uz rijeku Toplicu do ravnice na kojoj su ponovno susreli mnogo dubrovačkih trgovaca koji su im priredili sjajan doček. S njima ujahaše u Prokoplje u kojem su se zadržali dva dana. Potom su se poklisari u Lagu prevezli preko Morave. Prošli su kroz Hotimicu, mjesto koje je dobilo ime po razbludnoj i prelijepoj ženi, ali pobožni Palmotić uskraćuje recipijentu cjelovitu priču o toj neobičnoj ljepotici slobodna ponašanja. Karavana slijedi dalje put za Niš gdje poklisari ponovno unajmljuju oružane kadijine čete zbog opasnosti prijelaza preko planine Kunovice u kojoj su bile česte razbojničke zasjede.

Citirana literatura

BLUMENTHAL, Peter. „Spazio e viaggio nella storiografia del duecento.“ in: *La Letteratura di viaggio: storia e prospettive di un genere letterario*. A cura di Maria Enrica D'Agostini. Milano: Guerini e associati, 1987.

BOJOVIĆ, Zlata. *Barokni pesnik Petar Kanavelović*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, sv. 523., 1980.

- BRATULIĆ, Josip i Stjepan Damjanović. *Hrvatska pisana kultura*. 1. sv. 8. - 17. stoljeće. Križevci : Izdavačka kuća Veda, 2005.
- BRKOVIĆ, Ivana. „Vrijednosne konotacije povijesnih prostora u dubrovačkoj književnosti 17. stoljeća.“ *Dani hvarskog kazališta* 35 (2009): 255-276.
- ČORALIĆ, Lovorka. *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*. Zagreb: AGM, 1997.
- ĆOSIĆ, Stjepan i Nenad Vekarić. *Dubrovačka vlastela između roda i države*. Dubrovnik - Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005.
- DUDA, Dean. *Priča i putovanje*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998.
- DUKIĆ, Davor. *Sultanova djeca. Predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*. Zadar: Thema, 2004.
- FALIŠEVAC, Dunja. „Barokni postupci u kompoziciji Gundulićeva *Osmana*.“ u zborniku: *Književni barok*. Ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1988.
- FALIŠEVAC, Dunja. *Kaliopin vrt*. Split: Književni krug, 1997.
- KAZNAČIĆ, Ivan-August. „Jaketa Palmotić.“ *Slovinac* 6/10 (1883): 156-157.
- KRAVAR, Zoran. *Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1980.
- LEERSEN, Joep. „Odjeci i slike: refleksije o stranom prostoru.“ u knjizi *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*. Priredili Davor Dukić, Zrinka Blažević, Lahorka Plejić Poje, Ivana Brković. Zagreb: Srednja Europa, 2009.
- LONZA, Nella. *Kazalište vlasti*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2009.
- MATKOVIĆ, Petar. „Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka.“ *Rad JAZU* 56(1881): 141-233.
- MATKOVIĆ, Petar. „Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka.“ *Rad JAZU* 84(1887): 48-100.
- MIHANOVIĆ SALOPEK, Hrvojka i Vinicije Lupis, *Željezni duh: Prinosi Jakete Palmotića Dionorića hrvatskoj književnoj baštini*. Zagreb - Dubrovnik: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Dubrovnik, 2010.
- MIOVIĆ, Vesna. *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2003.
- MORÁN, Manuel e José Andrés-Gallego, „Il predicatore.“ in: *L'uomo barocco*. A cura di Rosario Villari. Roma – Bari: Editori Laterza, 1998.
- ORBINI, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Zagreb: Golden marketing i Narodne novine, 1999.
- PALMOTIĆ, Jaketa Gjonorić. *Dubrovnik ponovljen i Didone*. Priredio Stjepan Skurla. Dubrovnik: Nakladom i troškom tiskare D. Pretnera, 1878.

- PALMOTIĆ, Jaketa Gjonorić. *Christiade to iest xivot i dielo Isvkrstova spievana po Gionu Palmotichiv vlastelinv dubrovackomv*. V Rimu po Iacobu Mascardichiu, MDCLXX.
- PAVLIČIĆ, Pavao. *Epika granice*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.
- PAVLIČIĆ, Pavao. „Manirizam i barok: jedno ili dvoje.“ u zborniku: *Književni barok*. Ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1988.
- PORTER ABBOTT, H. *Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- PUCIĆ, Medo. „Spomenik stari“ . *Slovinac* 2/7 (1879): 109-110.
- RADONIĆ, Jovan. *Dubrovačka akta i povelje*. Knjiga 3, sveska 2. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1939.
- RADONIĆ, Jovan. *Dubrovačka akta i povelje*. Knjiga 2, sveska 2. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1939.
- SAMARDŽIĆ, Radovan. *Borba Dubrovnika za opstanak: Posle velikoig zemljotresa 1667. g., Arhivska gradja (1667-1670)*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Naučno delo, 1960.
- ŠVELEC, Franjo. „Dubrovnik ponovljen Jakete Palmotića prema Osmanu Ivana Gundulića.“ *Forum* 29//7-8 (1990): 183-199.
- ŠUNDRICA, Zdravko. *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva*. 1. sv. Dubrovnik – Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2008.
- TATARIN, Milovan. *Feniks. Život i djelo Nikolice Bunića*. Zagreb: NZMH, 2004.
- VOJNOVIĆ, Lujo. „Zapisci plemenitoga gospara Marina Marojice Kaboge izvanrednoga poslanika Republike Dubrovačke na carigradskom dvoru.“ *Spomenik Srpske kraljevske akademije* 34(1898): 203-247
- VRANČIĆ Antun Šibenčanin. „Putovanje iz Budima u Drinopolja.“ u knjizi: Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*. Prev. s latinskog Darko Novaković. Slobodna Dalmacija: Split 2004: 119-145.
- WARNKE, Frank J. *Versions of Baroque*. London: Yale University, 1972.
- ZADRO, Dejan. „Grobovi bosanskih srednjovjekovnih vladara u crkvi srpsko-pravoslavnog manastira Vaznesenja Gospodnjeg u Mileševi?“ *Pro tempore* 3/3 (2005): 45-50.
- ZIROJEVIĆ Olga i Petar Vlahović, „Prijepoljski kraj kroz turske izvore.“ *Simpozijum Seoski dan Sretena Vukosavljevića* 12(1987): 127-135.

